

Berta Zsolt: Kalef

Úgy olvastam el Berta Zsolt *Kalef* című regényét, mintha én is szereplője volnék. Nem csupán azért, mert gyermekkorom nem egy színtere áttetszik az író által megjelenített események színhelyein. Például a Fodor szanatórium mögött titkos lőtérnek és bátorságpróbáló ugróporondnak használt kőporbánya az én képzeletemben annak idején megtelt vízzel, hogy Usakovként tengeri csatát vívhassak a film élménye nyomán. Ma már a természet torz amfiteátrumaként része a budakeszi Vadasparknak, amelyet annak idején Állami Vadvédelmi Területnek hívtak, s a kiváltságosok vadászbirodalma volt.

A regény sorai közül kicsapó korhangulat eszembe juttatta, milyen páni riadalom tört ki családunkban, amikor mostoha bátyámat feleségemmel visszafordították a határtól, mert látogatóba jövet a vasfüggöny mögül, nem jelentkeztek be a kerületi rendőrkapitányságon. Miután ez kiderült, az éjszakai személyvel bumliztak vissza Hegyeshalomról. Nevelőatyám lázas kapkodással vette számba, milyen gyanús dolgok találhatóak a lakásban, merthogy feledékeny fia bűnös mulasztását biztos rajtunk torolják meg. Ennek bevezetője minden bizonnyal a házkutatás. Így került kályhába az a selyemkendő, amely Finnország térképét ábrázolta, rajta azokkal a pontokkal, ahol a magyar önkéntesek megfordultak 1940 telén. Nem történt semmi. Nem szállt ki a rendőrség. A „fortélyos félelem” magától igazgatott bennünket. És ez volt a lényeg. 1974 decemberét írtunk akkor...

A *Kalef* eseményeinek 1962 és 1965 közötti időkeretén ugyanez a félelem hálója feszül, s vet a valóságos történet terére és hőseire börtönrács-árnyakat. A regénybeli neveken átsejlenek az igazi személyek, azok, akiket a témával foglalkozó történész, Markó György *A Kalef. A Moszkva téri galeri 1964-1965* című, 2005-ben megjelent dokumentumkötetében és annak 2006-os folytatásában – *Egy zendülő a Kalefről* – felsorakoztat. Az általa közzétett állambiztonsági iratok egyszerre primitív és körmönfont tartalmunknál fogva valóban félelmetesek. És nevetségesek is – a mából nézve.

Berta Zsolt a félelmet dokumentálja a felnőttkor küszöbe előtt tébláboló fiatalok sorstragédiáján keresztül. Akik a maguk kamaszos-fiatalemberes módján – farmer- és hosszúhaj-divattal, a fekete betűs március 15-ék babérkoszorúba kötésével, tiltott irományok olvasásával, idéetlen karlendítgetésekkel, a rock iránti rajongással, s ennek nyomán kedvenc zenekaraik melletti focidrukker-tombolással – lázadtak a rendszer ellen. Az együttesek szerinti polarizálódás kapcsán olvashatjuk: „A Kalef könnyed

egysége egy pillanat alatt felbomlik. Scampolo-, Illés- és Metro-tábor alakul ki. Egy kisebb Omega- és Sankó- is.” Az idézet mintha mottója volna a KISZ által szervezett valóságos sportcsarnoki zenekari vetélkedőnek, amely kis híján botrányba fullad a közönség viselkedése miatt. Ahogy botrányba fullad a budai Ifjúsági Parkban a Liversing együttes fellépése. A Park ifjú gárdistáknak hívott kezdő alvilági figurákkal körbevett hírhedt vezetője, a „gumibotos Rajnák” saját nevén szerepel, akinek „beszédhibája (...) szöges ellentétben áll köpcös, erőteljesen vastag testalkatával és kegyetlen arcával...” Volt alkalmam nekem is félni tőle.

Az 1956 után létrejött népes megtorlógépezet fenntartásához ügyeket kellett kreálni, különösen az 1963-as „nagy amnesztia” után. Az ügyészségeknek már nem volt ínyükre az 1950-es évekre emlékeztető koncepciós perek gyártása, pengevágás lett volna rendszer nyugati világra somolygó új arc(ulatá)n, de a példastatuálástól nem zárkóztak el. Ezért ítélték öt hónapi börtönre a történelmi valóságban 1965. november 27-én B. Zsoltot, a regénybeli Cseke Zsoltot – vagyis a családtörténeti valóságban: az író apját.

A hatalom azonban nemcsak mondvacsínált ügyekben kívánja a félelmet fenntartani; besúgóhálózata működtetésével valóban mindenről tudni akar, legalábbis el akarja hitetni, hogy mindenről és mindenkiről tud. Mert a párt igazi direktíváit az Állambiztonság gépezete képviseli, ülteti át gyakorlatba. Az emberi arcot vagy álarcot mutató felső pártvezetés idővel többnyire úgy tesz, mintha semmi köze sem volna ahhoz a szervezethez, amely hatalmának legfőbb biztosítója, támasza volt. E kétszínűségnek, látszólagos hatalmi tudathasadtságnak esnek áldozatul a kalefi galeri tagjai. Az ő drámájukba avat be az író.

Gyula, Ákos és Cseke Zsolt a történet főhősei. Gyula, aki előtt fényes sportkarrier áll, s olimpiai érem várományosa lehet az evezésben, Zsolt, aki, ha hinné, hogy fölveszik, bármely egyetemen kitűnne briliáns szellemi képességeivel, s Ákos, akiről apránként derül ki, mekkora életművész. Ő, az 1956-os moszkva téri csata gyerekhőse a legkeményebb közülük, s amikor az ártatlan seftelésből áttér a jövedelmezőbb valutázásra, majd még kifizetődőbb lányfuttatásra, jobb sorsra érdemes barátait tudatosan, minden eszközzel óvja, hogy e veszélyesen síkos úton kövessék őt. Végül mégis ő lesz a legalávalóbb besúgójuk, a legkörmönfontabb elárulójuk. Egykori önmaga szárnalmas árnyékaként juttatja börtönbe Zsoltot, hogy annak szerelmét, Rikát elhódíthassa. A viszonzatlan szerelemtől és sikeres beszervezettségétől roncsolt, tébolyult becsvágya tragédiák láncolatát eredményezi. Morális vereségét az is tetézi, hogy

Rika a görög tragédiákból ismert állhatatosságával megmarad egykori önmagának. Izgalmas, gyönyörű leány, akibe az olvasó is beleszeret.

A háttérben persze főszereplő a szálakat számítógépes elmével mozgató, bonyolító Unghi százados is – az Állambiztonság részéről. Céltudatossága, hogy Cseke Zsoltot megtörje, s besúgóvá silányítva, ő, a hatalom képviselője kerüljön ki győztesen kettejük erkölcsi párviadalából, kudarcot vall. A könyv legfontosabb, józsef attilai párbeszéde így hangzik közöttük:

- Ha nem vállalja (...), rámeleg az élete.
- Ha vállalom, akkor is.

Berta Zsolt megalkotta az utóbbi negyedszázad legrokonszenvesebb regényhőst, Cseke Zsoltot. Az ő élete három-négy esztendejének krónikájában benne lüktet a XX. század első két harmadának magyar történelme. Az író nyelvi igényessége mellett magában-valóan természetes korismerete, benne a dokumentumfilmszerűen megjelenített családi krónikák hitelessége fontos értékjegyei a regénynek, amely – ne csorbítsa ez most az esztétikai minősítést – letehetetlen. (*Magyar Napló Fókusz Egyesület*).

Kovács István